

УДК: 346

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-242-260>

ORCID ID 0000-0003-2627-8871

*Добкіна Катерина Робертівна,**науковий керівник**доктор юридичних наук, доцент**декан юридичного факультету**Державного університету інфраструктури та технологій,**Київ, Україна**Римар Євгенія Олександрівна,**студентка 2 курс магістратури,**заочної форми навчання,**спеціальності 081 «Право»**юридичного факультету**Державного Університету інфраструктури та технологій України*

МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ: ТЕНДЕНЦІЇ І ДОСВІД УКРАЇНИ

Анотація. Робота висвітлює ключові аспекти розвитку міжнародного інвестиційного арбітражу, включаючи взаємодію з національним законодавством, роль міжнародних організацій та перспективи удосконалення правового регулювання. Це дослідження служить цінним внеском у розуміння сучасних викликів та можливостей, які стоять перед країнами у галузі інвестиційного арбітражу. Особлива увага приділяється досвіду України в інвестиційному арбітражі, враховуючи її роль як активного учасника світової економіки. Розглядаються конкретні справи, в яких Україна брала участь, а також аналізується прогрес та труднощі, з якими країна зіштовхується у сфері регулювання інвестиційних спорів. Аналізується роль інвестиційного арбітражу в розвитку економіки країни, визначається проблеми та досягнення. Дослідження допомагає визначити перспективи подальшого розвитку інвестиційного арбітражу в Україні, а також надає рекомендації для поліпшення ефективності цього механізму вирішення інвестиційних спорів.

Ключові слова: інвестиційна політика, інвестиційне право в широкому розумінні, інвестиційне право, арбітраж, міжнародний інвестиційний арбітраж.

Annotation. The work illuminates key aspects of the development of international investment arbitration, encompassing interactions with national legislation, the role of international organizations, and prospects for refining legal regulations. This study contributes valuable insights into understanding contemporary challenges and opportunities faced by countries in the field of investment arbitration. Special attention is given to Ukraine's experience in investment arbitration, considering its role as an active participant in the global economy. Specific cases involving Ukraine are examined, and the progress and challenges encountered in regulating investment disputes are analyzed. The role of investment arbitration in the country's economic development is explored, highlighting both problems and achievements. The research aids in identifying prospects for further development of investment arbitration in Ukraine, offering recommendations to enhance the efficiency of this dispute resolution mechanism.

Keywords. *Investment Policy, Investment Law in a broad sense, Investment Law, Arbitration, International Investment Arbitration.*

Постановка проблеми.

У сучасних умовах глобалізації економіки та інтенсифікації міжнародних економічних відносин особливо важливим є залучення іноземних інвестицій для сталого розвитку національних господарств. Запровадження та ефективна реалізація механізмів міжнародного інвестиційного арбітражу має велике значення для створення сприятливого інвестиційного клімату та захисту прав інвесторів. Однак, несвідоме використання арбітражних процедур, а також проблеми, пов'язані з їх реалізацією в контексті української практики, можуть стати перешкодою для залучення іноземних інвестицій та підвищення рівня довіри інвесторів до правової системи України. Серед ключових аспектів, які варто розглядати, можуть бути: недостатня прозорість та консистентність законодавства, ефективність арбітражних судів, практика визнання та виконання рішень міжнародних арбітражів українськими органами, а також перспективи удосконалення інституційної бази для міжнародного інвестиційного арбітражу в Україні. Розгляд цих аспектів дозволить виявити ключові виклики та можливості для покращення міжнародного інвестиційного арбітражу в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Міжнародний інвестиційний арбітраж є важливою складовою сучасної міжнародної торгівлі та економічних відносин. Деякі загальні тенденції, які спостерігаються в цій області, зокрема в статті Ірини Вівчарик, Негода О.А., Самоєнкова О.В., Крупа Л.В., Гуткевич С.О., Пелешенко П.Г., Суш О.П., та в міжнародних статтях автором яких є Маріанна Антонович (Mariana Antonovych), Robert Howse (Роберт Хауз), та інші, а також статтями USAID та ICSID, розкривають суть даної теми в повному обсязі.

Метою статті є систематизація та аналіз існуючого досвіду та тенденцій у сфері міжнародного інвестиційного арбітражу в Україні, виявлення проблем та пошук шляхів їх вирішення для подальшого поліпшення інвестиційного клімату країни.

Виклад основного матеріалу.

Інвестування є однією з найбільш привабливих та прибуткових сфер господарської діяльності. На сучасному етапі розвитку України гостро постає питання активізації інвестиційної політики в країні не тільки для підвищення її репутації, на міжнародній арені, але і для скорішої інтеграції України в світове економічне співтовариство. Тому пріоритетними завданнями уряду на мою думку в процесі розробки заходів економічного розвитку України має бути стимулювання інвестиційної діяльності та створення сприятливого інвестиційного середовища. Наприклад, коли підприємствам бракує власних коштів використовуються застаріле обладнання та технології, перед самими підприємствами постає питання залучення інвестицій, які виступають основним важелем розвитку та розширенням виробництва підприємства. Що ж таке інвестиційна політика?

Інвестиційна політика – це інвестиційна ідеологія держави, що відображається у системі засобів, спрямованих на створення та реалізацію спеціального механізму правового регулювання інвестиційних відносин, з метою формування цілісної моделі інвестиційного ринку, підтримання його високого потенціалу, за допомогою закріплення у Державній програмі інвестиційного розвитку (доктринальне визначення)[с.5, 9]. Дана політика, спрямована на *створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики,*

а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним[абз. 2, ч. 1, 2].

Як і будь-яка з політик у будь-якій країні інвестиційна політика регулюється відповідним правом, а право має в собі відповідні норми і правила визначаючи ту чи іншу політику, в даному випадку інвестиційну, спосіб прийняття рішень, фінансування, контроль і інші аспекти пов'язані з даною діяльністю. Це допомагає забезпечити додержання принципів демократії, прав людини та рівності перед законом у політичному процесі. *Інвестиційне право є підгалуззю господарського права, що регулює господарські відносини в сфері інвестування[10].*

Формування в Україні інвестиційного права як підгалузі господарського права почалося з прийняттям Верховною Радою України Закону "Про інвестиційну діяльність" від 18 вересня 1991 р., а пізніше – Закону "Про іноземні інвестиції" від 13 березня 1992 р., дію якого було зупинено Декретом Кабінету Міністрів України "Про режим іноземного інвестування" від 20 травня 1993 р.; певну роль відіграв Закон України "Про державну програму заохочення інвестицій в Україні", який втратив чинність разом з названим Декретом з прийняттям Закону України "Про режим іноземного інвестування" від 19 березня 1996 р. 8 жовтня 1992 р. Верховною Радою України приймається Закон України "Про основи містобудування", а 14 жовтня 1994 р. – Закон "Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ, організацій за порушення у сфері містобудування". Відповідно до зазначених законодавчих актів приймаються підзаконні нормативні акти, в тому числі постанови Кабінету Міністрів України "Про порядок прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів державного замовлення" від 5 серпня 1992 р. № 449, "Про затвердження інвестиційних програм і проектів та проведення державної експертизи інвестицій" від 15 серпня 1992 р. № 473, "Про порядок видачі учасникам інвестиційної діяльності ліцензій на виконання спеціальних видів робіт у проектуванні та будівництві" від 8 жовтня 1992 р. № 569 та багато інших[10].

Інвестиційне право в широкому розумінні – це підгалузь господарського права, що регулює інвестиційні господарські відносини за участю інвесторів та інших учасників інвестиційної діяльності із застосуванням методів правового регулювання, притаманних господарському праву, та базується на інвестиційному законодавстві як підгалузі господарського законодавства. Воно встановлює правові норми та регуляції, які стосуються інвестицій, інвесторів та інвестиційних проектів. Воно регулює права та обов'язки інвесторів, включаючи правовий захист їхніх інтересів, правила ведення бізнесу, умови ведення іноземного бізнесу та інше. Інвестиційне право також встановлює механізми вирішення спорів між інвесторами та державою, що є важливим аспектом забезпечення захисту інвестицій[10].

Інвестиційна політика і інвестиційне право взаємодіють між собою, оскільки обидві галузі спрямовані на стимулювання і захист інвестиційного клімату в країні або регіоні. Успішна взаємодія між інвестиційною політикою та інвестиційним правом сприяє створенню сприятливих умов для повернення інвестицій, розвитку бізнесу та підвищенню економічного зростання країни. Але все є і відмінності. Вони полягають в наступному:

Характер застосування: інвестиційна політика орієнтована на формулювання стратегічних цілей та заходів, спрямованих на залучення та підтримку інвестицій. Інвестиційне право, з іншого боку, це набір правових норм і принципів, що регулюють відносини між інвесторами та державою, а також між самими інвесторами.

Сфера застосування: Інвестиційна політика стосується загальних стратегічних заходів, прийнятих державою або урядом для повернення інвестицій та стимулювання економічного

зростання. Інвестиційне право, з іншого боку, має справу з конкретними правовими нормами і правилами, що регулюють правовий статус інвестицій, права та обов'язки сторін, механізми вирішення спорів та інше.

Сфокусованість: Інвестиційна політика може бути спрямована на ширший спектр економічних та соціальних цілей, таких як зростання зайнятості, розвиток інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності тощо. Інвестиційне право, з іншого боку, більш конкретно спрямоване на забезпечення захисту прав інвесторів та вирішення спорів, які можуть виникнути в процесі інвестиційної діяльності. Незважаючи на ці відмінності, обидві галузі мають важливе значення для створення сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення стабільного розвитку економіки. Вони доповнюють один одного і разом сприяють створенню сприятливих умов для інвестицій та підтримки підприємницької активності[10].

Інвестиційна політика і інвестиційне право є важливими компонентами ефективного розвитку економіки країни. Інвестиційна політика визначає стратегічні цілі та заходи для стимулювання інвестицій та підтримки бізнесу, тоді як інвестиційне право надає правову основу для захисту інвесторів та регулювання інвестиційних відносин. Успішна взаємодія між цими двома аспектами дозволяє країні створити сприятливе інвестиційне середовище, що сприяє економічному зростанню, створенню нових робочих місць і підвищенню загального рівня життя. Дотримання принципів правової держави, захист прав інвесторів та відкритий діалог між державними органами та бізнес-спільнотою є ключовими факторами для забезпечення стабільного інвестиційного клімату та підтримки розвитку економіки.

Здійснюючи перехід від традиційних судових процесів до цього особливого виду альтернативного вирішення спорів, сторони прагнуть забезпечити об'єктивність, швидкість та високий ступінь експертності в процесі вирішення конфліктів, пов'язаних із захистом іноземних інвестицій. У цьому контексті розкривається складний ландшафт правових, інституційних та процедурних аспектів, що визначають основні принципи та види арбітражу, які варто розглядати для повнішого розуміння його сутності. **Арбітраж** - це процес вирішення суперечок між сторонами за участю третьої нейтральної особи або групи осіб, які називаються арбітрами. Цей метод вирішення спорів застосовується для вирішення різноманітних конфліктів, включаючи ті, що виникають у бізнесі, міжнародних торговельних відносинах, трудових відносинах та інших сферах. У процесі арбітражу сторони згодні на те, щоб арбітр або арбітражний трибунал розглянув суперечку та прийняв рішення, яке є обов'язковим для обох сторін. Рішення арбітражу зазвичай є остаточним, хоча існують механізми його перегляду в деяких випадках, наприклад, якщо сторони домовилися про можливість апеляції на рішення арбітражу. Процедура арбітражу зазвичай менш формальна і швидша, ніж судовий процес, що робить її більш привабливою для сторін, які бажають уникнути складнощів, пов'язаних із судочинством. Крім того, арбітраж може бути особливо корисним у випадках, пов'язаних з міжнародними суперечками, оскільки дозволяє уникнути проблем, пов'язаних з вибором права та юрисдикції, які можуть виникнути при судовому розгляді у різних країнах. Арбітраж включає і міжнародний інвестиційний арбітраж (International Investment Arbitration (IIA))[16].

Щоб визначити, що таке міжнародний інвестиційний арбітраж, треба спочатку визначити, що таке міжнародний арбітраж. **Міжнародний арбітраж** подібний до внутрішніх судових спорів, але замість того, щоб відбуватись перед національним судом, це відбувається перед приватними судовими рішеннями, відомими як арбітри. Це консенсусний, нейтральний,

зв'язний, приватний і підлягає виконанню, вирішенню міжнародних суперечок, що зазвичай швидше і дешевше ніж внутрішні судові процеси. На відміну від рішень національних судів, міжнародні арбітражні рішення можуть бути запроваджено майже в усіх країнах світу, перетворення міжнародного арбітражу на провідний механізм вирішення міжнародних спорів. Використання міжнародного арбітражу розвинулося для того, щоб дозволити сторонам різних юридичних, лінгвістичне та культурне підґрунтя для вирішення своїх суперечок остаточно та обов'язково, як правило, без формальностей процесуальних норм власної правової системи. Міжнародний арбітраж іноді називають, як гібридна форма вирішення міжнародних суперечок, оскільки він поєднує елементи цивільно-правової процедури та загально правової процедури, одночасно дозволяючи сторонам можливість розробити арбітражну процедуру, за якою буде вирішено їх спір. Міжнародний арбітраж може бути використаний для вирішення будь-якого спору, який вважається розглянутим «свавільний» термін, сфера дії якого варіюється від держави до держави, але це включає більшість комерційних спорів[11].

Одним із видів міжнародного арбітражу є міжнародний інвестиційний арбітраж. Він спеціалізується на вирішенні спорів, що виникають між інвесторами та державами або між інвесторами інших країн у зв'язку з інвестиційними угодами чи угодами про захист іноземних інвестицій. Міжнародний інвестиційний арбітраж зазвичай базується на міжнародних угодах, таких як Угода про захист іноземних інвестицій (УЗІ) або двосторонні і багатосторонні угоди, які забезпечують правовий захист іноземних інвестицій та механізми вирішення спорів. Можливість іноземного інвестора подати позов до приймаючої держави є гарантією для іноземного інвестора, що, у випадку суперечки, він матиме доступ до незалежних та кваліфікованих арбітрів, які вирішать суперечку та винесуть примусове рішення. Це дозволяє іноземному інвестору обійти національну юрисдикцію, яка може вважатись упередженою або не матиме незалежності, і вирішити спір відповідно до різних захистів, передбачених міжнародними договорами. Щоб іноземний інвестор міг ініціювати інвестиційний арбітраж, держава, що приймає, повинна дати згоду на це[11].

Як зазначила у свої статті Вівчак Ірина (молодший юрист практики міжнародного арбітражу) ще в 2019 році *«Рік за роком кількість інвестиційних спорів зростає, інвестори дедалі частіше звертаються до інвестиційного арбітражу з метою захисту порушених прав унаслідок дій приймаючої держави. Згідно з даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), починаючи з 1987 року було ініційовано 942 інвестиційні міжнародні спори.»*[12]. Це дані на 2019 рік, за даними Комісії ООН з торгівлі та розвитку («ЮНКТАД»), станом на квітень 2023 року загальна кількість зареєстрованих випадків урегулювання спорів між інвесторами та державою («ISDS») становила 1257, що свідчить про те, що міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів «ICSID» брав участь в управлінні в. 70% усіх випадків ISDS. Також, важливе, що зазначила у свої статі Ірина Вівчак то це те, що таку тенденцію спричинено передусім тим, що це також один із способів залучення інвесторів, оскільки іноземні інвестори прагнуть мінімізувати всі потенційні ризики. Дієвий і ефективний механізм захисту майнових прав та інтересів у разі виникнення спору – один із ключових чинників, на які інвестор зважає першочергово. Часто держави в односторонньому порядку дають згоду на інвестиційний арбітраж шляхом включення відповідного положення до внутрішнього інвестиційного законодавства або безпосередньо до інвестиційного договору з інвестором. І це є перевагою для останнього, оскільки в нього виникає право захищати свої інтереси через інвестиційний арбітраж, навіть якщо країна його походження не уклала ДІУ з приймаючою державою. Прагнення вирішувати міжнародні інвестиційні спори через арбітраж обумовлено

й тим, що арбітражні трибунали для того, аби зробити висновок щодо наявності чи відсутності порушення й вини держави, не лише інтерпретують положення міжнародного договору, а й підходять до вирішення кожної справи, зважаючи на економічну й комерційну складові спору, піддаючи ґрунтовному аналізу мету й усі обставини справи, за яких було вчинено певні дії, що оскаржуються, а також те, чи інвестиція зберегла свою рентабельність[12].

Інвестиційні арбітражі можна умовно поділити на два види: інституційний та *ad hoc*. До першого зараховують розгляд у Міжнародному центрі з врегулювання інвестиційних спорів (ICSID), заснованому відповідно до Вашингтонської конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 1965 року (далі – Вашингтонська конвенція) під егідою Світового банку, розгляд у Міжнародному арбітражному суді при Міжнародній торговій палаті (ICC), Стокгольмському арбітражному інституті (SCC), Лондонському міжнародному арбітражному суді (LCIA) та в інших арбітражних інституціях. Зазвичай розгляд *ad hoc* відбувається відповідно до Арбітражного регламенту Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (UNCITRAL) при Постійній палаті третейського суду (PCA) в Гаазі. Здебільшого інвестиційні договори містять обидва види інвестиційного арбітражу на вибір інвестора. Найбільшу кількість інвестиційних спорів було розглянуто саме в ICSID – 728 справ станом на червень 2019 р. Розгляд спору в ICSID відбувається відповідно до Вашингтонської конвенції. Нині цю Конвенцію ратифікували 154 держави. Другим за популярністю є розгляд у порядку *ad hoc* відповідно до Регламенту UNCITRAL. Згідно з даними UNCTAD було ініційовано 136 таких справ[12, 20].

Арбітраж в цілому та міжнародний інвестиційний арбітраж є важливими інструментами вирішення суперечок, які виникають як у внутрішніх, так і в міжнародних відносинах. Вони дозволяють сторонам вирішувати конфлікти за допомогою нейтрального третього арбітра або арбітражного трибуналу, забезпечуючи таким чином ефективні та прозорі рішення, які є обов'язковими для сторін. Арбітраж дозволяє сторонам уникнути складнощів, пов'язаних із судовим процесом, і забезпечує більш швидке та ефективне вирішення спорів. Він також може бути особливо корисним у випадках міжнародних суперечок, оскільки дозволяє уникнути проблем, пов'язаних з вибором права та юрисдикції, які можуть виникнути при судовому розгляді у різних країнах.

Міжнародний інвестиційний арбітраж, зокрема, відіграє важливу роль у вирішенні суперечок між інвесторами та державами, сприяючи захисту прав іноземних інвестицій та стимулюючи міжнародні економічні відносини. Він дозволяє сторонам уникнути політичного впливу та забезпечує незалежне рішення, що відповідає міжнародним стандартам. Загалом, арбітраж та міжнародний інвестиційний арбітраж відіграють ключову роль у забезпеченні справедливості, ефективності та стабільності в міжнародному співробітництві та бізнес-середовищі.

Міжнародний інвестиційний арбітраж відіграє ключову роль у врегулюванні спорів, що виникають між державами та іноземними інвесторами. Його важливість в контексті глобального економічного середовища зростає, що робить розуміння міжнародного та національного законодавства, яке регулює цей процес, надзвичайно важливим завданням для юристів, адвокатів та інших фахівців у сфері права. Аналізуючи ключові міжнародні конвенції, договори та національні закони, що формують правовий контекст міжнародного інвестиційного арбітражу та визначають правила, за якими вирішуються інвестиційні спори, для розуміння правового середовища, в якому функціонує міжнародний інвестиційний арбітраж, важливо дослідити національне законодавство країн, які є ключовими учасниками

світового економічного ринку. Національне законодавство може включати положення про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, процедурні норми, а також специфічні вимоги щодо регулювання інвестиційних спорів всередині країни.

Стосовно національного законодавства України, що регулює інвестиційну діяльність, як вид господарської діяльності має свою нормативну основу — з'явилося після прийняття 24.08.1991 р. Акту проголошення незалежності України. В інвестиційному законодавстві домінує принцип рівності в регламентації прав вітчизняних та іноземних інвесторів, і відповідно до цього принципу має формуватися система нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері інвестування. Основні нормативно-правові акти, які регулюють інвестиційний арбітраж в Україні:

- положення Конституції України щодо забезпечення державою соціальної спрямованості економіки України (ст. 13); права власності (у т.ч. інтелектуальної) (ст. 41); права на підприємницьку діяльність (ст. 42); основних засад законодавчого регулювання у сфері економіки (ст. 5, 7-9, 91) тощо[1];
- положення кодексів: Цивільного кодексу України; Господарського кодексу України, зокрема щодо правового регулювання інноваційної діяльності (глава 34), іноземних інвестицій (глава 38), спеціальних (вільних) економічних зон (глава 39), концесії (глава 40) тощо[2, 3];
- Закон України «Про інвестиційну діяльність» - цей закон визначає загальні принципи та правила інвестиційної діяльності в Україні, включаючи механізми вирішення інвестиційних спорів арбітражем[4].
- Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» - цей Закон спрямований на захист конкуренції між суб'єктами господарювання, створеними без залучення коштів або майна (майнових чи немайнових прав) іноземного походження, та суб'єктами господарювання, створеними за участю іноземного капіталу, забезпечення державного захисту вітчизняного виробника та конституційних прав і свобод громадян України [5].
- Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року № 93/96-ВР - цей закон означає особливості режиму іноземного інвестування на території України, виходячи з цілей, принципів і положень законодавства України[6].
- Угода між Україною та іншими країнами про взаємну охорону та стимулювання інвестицій - Україна уклала ці угоди з багатьма країнами, які встановлюють права та обов'язки іноземних інвесторів та міжнародний арбітраж для вирішення інвестиційних спорів:
 1. Угода між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну охорону та стимулювання інвестицій (1996 рік).
 2. Угода між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну охорону та стимулювання інвестицій (2012 рік).
 3. Угода між Україною та Індією про взаємну охорону та стимулювання інвестицій (2003 рік).
 4. Угода між Україною та Китаєм про взаємну охорону та стимулювання інвестицій (1992 рік).
 5. Угода між Україною та Швейцарією про взаємну охорону та стимулювання інвестицій (1998 рік) та інші.

Ці нормативно-правові акти встановлюють гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності, захист інвестицій, іноземних інвесторів та надають їм певний рівень захисту їхніх інвестицій в Україні. Вони також включають положення про можливість вирішення інвестиційних спорів через міжнародний арбітраж, зазвичай в рамках Міжнародного центру по вирішенню інвестиційних спорів між державами та іноземними інвесторами (ICSID).

Міжнародний інвестиційний арбітраж регулюється як національними, так і міжнародними нормативно-правовими актами. Існують кілька ключових документів, конвенцій і законодавчих актів, які визначають правові рамки для міжнародного інвестиційного арбітражу. Ось деякі з найважливіших міжнародних документів, що регулюють міжнародний інвестиційний арбітраж:

- Конвенція Міжнародного центру по вирішенню інвестиційних спорів (ICSID): Ця конвенція прийнята з метою полегшення вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними інвесторами через арбітражний процес[20].
- Конвенція про визначення вартості іноземних інвестицій (МАК): Ця конвенція надає механізми для вирішення спорів між іноземними інвесторами та державами, які виникають у зв'язку з націоналізацією або іншими заходами, які можуть впливати на вартість таких інвестицій.
- Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (1958): Ця конвенція має на меті забезпечення визнання та виконання іноземних арбітражних рішень і забезпечення ефективного механізму вирішення торговельних спорів.

Україна ратифікувала тільки Конвенцію Міжнародного центру по вирішенню інвестиційних спорів (ICSID) та Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень.

Міжнародний інвестиційний арбітраж регулюється різноманітними міжнародними та національними нормативно-правовими актами відповідно до країни. До основних міжнародних актів відносяться Конвенція Міжнародного центру по вирішенню інвестиційних спорів (ICSID), Конвенція про визначення вартості іноземних інвестицій (МАК) і Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень. Ці міжнародні нормативні акти надають структуру та механізми для вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними інвесторами. Крім цього, багато країн мають свої власні національні закони, що регулюють процедури та правила міжнародного інвестиційного арбітражу на внутрішньому рівні. Дотримання цих нормативно-правових актів є важливим для забезпечення справедливого та ефективного процесу вирішення спорів, а також захисту прав інвесторів та інтересів держав.

Практика розгляду справ та вирішення спорів найвідоміших випадків міжнародного інвестиційного арбітражу, в яких брала участь Україна. Міжнародний інвестиційний арбітраж в сучасному світі став важливим механізмом вирішення спорів між державами та іноземними інвесторами. Для країн, таких як Україна, цей аспект правової сфери не тільки відображає їхню готовність приваблювати іноземні інвестиції, але й свідчить про складність взаємин у глобальному економічному середовищі. Розгляд справ та вирішення спорів в рамках міжнародного інвестиційного арбітражу є не лише юридичним процесом, але й стратегічним етапом у забезпеченні справедливого та ефективного розв'язання питань, пов'язаних із захистом прав інвесторів та суверенітетом держави. У цьому контексті Україна виступає як

активний учасник інвестиційних суперечок, де розгляд справ і винесення рішень здебільшого здійснюються на міжнародному рівні. Серед найвідоміших випадків, в яких Україна взяла участь, можна виділити справи, пов'язані з експропріацією, політичними та економічними трансформаціями.

У даному контексті варто докладніше розглянути визначні ситуації, такі як суперечка між «Укрнафта» та Російською Федерацією, що виникла внаслідок подій на сході України, або звернутися до знаменитої справи Імпортеко, яка вплинула на підходи до інвестиційного арбітражу у 2004 році. Ці випадки виступають не лише як юридичні битви, а й як визначний етап в історії взаємодії України з міжнародними інвесторами, підкреслюючи важливість правового механізму для вирішення конфліктів та забезпечення стабільності у сучасному економічному устрої. Але все по порядку.

Як зазначають у свої статті «The International Arbitration Review 2022: Ukraine» (Міжнародний арбітражний огляд 2022: Україна) Всеволод Мазуренко і Олег Альошин для цивільно-правових юрисдикцій, українське право складається із законодавчих актів, прийнятих Верховною Радою України, та міжнародних договорів, які після їх ратифікації стають частиною національного законодавства. Відповідно до Конституції України, у разі суперечності між положеннями договору та національним правом перевагу мають положення міжнародного договору [9]. Конфлікт із самою Конституцією є єдиним винятком, оскільки Конституція має найвищий юридичний авторитет і завжди має пріоритет над іншими положеннями. Відповідно до законодавства України до міжнародного арбітражу застосовуються такі правові документи: Закон про міжнародний комерційний арбітраж (Закон МКА), Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК) та Господарський процесуальний кодекс України (ГПК). З урахуванням незначних відхилень, Закон МКА є дослівним прийняттям Типового закону ЮНСІТРАЛ про міжнародний арбітраж (1985 р.) (Типовий закон) зі змінами, внесеними в 2006 р., і застосовується до міжнародних комерційних арбітражних проваджень, що відбуваються в Україні. Певні положення Закону про ІСА однаково застосовуються до арбітражних розглядів і арбітражних рішень, винесених за кордоном, наприклад повноваження державних судів направляти сторони до арбітражу, якщо арбітражна угода не є недійсною, недійсною або не може бути виконана; і судові заходи на підтримку арбітражу, а також визнання та виконання арбітражних рішень і підстави для відмови в них [13].

Також вони зазначають, що основні міжнародні арбітражні документи, учасником яких є Україна, такі як Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція 1958 р.), Європейська конвенція про міжнародний комерційний арбітраж (Женевська конвенція 1961 р.) та Конвенція про врегулювання Інвестиційні спори між державами та громадянами інших держав (Конвенція ICSID 1965 р.) також становлять частину правової бази, що застосовується до міжнародного арбітражу в Україні. Крім того, питання інвестиційного арбітражу можуть підпадати під дію Договору до Енергетичної хартії (1994 р.), двосторонніх інвестиційних договорів (65 чинних станом на травень 2021 р.) та інших правових інструментів із положеннями про інвестиції [13].

«Україна – одна з тих держав, що найчастіше є стороною в міжнародних інвестиційних спорах. Станом на 2019 рік досвід України – це участь у 23 інвестиційних арбітражах, 6 з яких ще не було вирішено, 7 вже було вирішено на користь держави, 7 – на користь інвестора, тричі було досягнуто доарбітражного врегулювання. Більшість рішень, винесених проти України, наша держава виконувала. Згідно з публічними даними, на сьогодні налічується 11

інвестиційних спорів, ініційованих українськими інвесторами. Більшість позовів українських інвесторів проти Російської Федерації, що пов'язані з експропріацією активів у Криму. Росія не ратифікувала Вашингтонську конвенцію, тому всі ці спори розглядають *ad hoc* відповідно до Регламенту UNCITRAL. Відповідно до даних МЗС України, під час анексії Криму Росія націоналізувала понад 400 українських підприємств і 18 родовищ[12], зазначила в своїй статті молодший юрист практики міжнародного арбітражу Ірина Вівчарик.

Згідно відомостей зазначених вище можна зазначити найвідоміші інвестиційні справи в яких брала участь Україна. Першими можна зазначити – це кримські інвестиційні арбітражі. справи стосуються позовів України до Російської Федерації щодо компенсації вартості майна, яке було відібране внаслідок окупації Криму. Подача позовів була від «Нафтогаз», «ОщадБанк», аеропорт Бельбек, «ПриватБанк», «Укрнафта». Суть справ полягала в тому, що перше за історію інвестиційного арбітражу розглядалося питання захисту інвестицій на незаконно контрольованих територіях. В декількох справах трибунали підтвердили можливість такого захисту. Окрім цього, ці справи дали можливість українським компаніям відшкодувати вартість втрачених активів у Криму, що налічували мільярди доларів. В висновку кримського інвестиційного арбітражу можна навести приклад виграшної справи ОщадБанку, яка 26 грудня 2018 року виграла кримський арбітраж проти Росії. Суд визначив банку компенсацію у розмірі близько 1,3 млрд дол, і на цю суму щоденно нараховується пеня у розмірі майже 100 тис дол.

Інвестиційні арбітражні процеси «Нафтогазу» проти «Газпрому». Суть справи – це поставка газу "Газпромом" до України - перший процес, другий процес — контракт про транзит газу територією України. Ці процеси мають складні юридичні питання, в тому числі застосування антимонопольного законодавства України і ЄС для визнання недійсним певних положень контрактів. Фінальним рішенням, який був в 2018 році, щодо транзитного контакту переважило на сторону «Нафтогазу». «Газпром» в свою чергу був на момент повномасштабного вторгнення винен українській енергетичній компанії близько 2,7 млрд дол. разом з відсотками.

Звичайно, як зазначала в своїй статті Ірина Вівчарик «Україна – одна з тих держав, що найчастіше є стороною в міжнародних інвестиційних спорах»[12], може бути як позивачем в інвестиційних спорах так і відповідачем, оскільки для будь-якої держави спори з іноземними інвесторами мають важливе значення. **Головні інвестиційні спори проти України.** Справа Krederi – це позов британської компанії Krederi Ltd проти України до Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів (ICSID) у Вашингтоні на підставі угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Великобританією від 10 лютого 1993 року. Суть справи стосувалися інвестицій Krederi Ltd у трьох ділянках в Печерському районі Києва, що належали на праві власності його дочірній компанії ТОВ «Конвіва». Інвестор доводив в арбітражі порушення таких передбачених угодою стандартів захисту іноземних інвестицій: заборони протиправної експропріації, справедливого та рівноправного ставлення, цілковитого захисту та безпеки, національного режиму та режиму найбільшого сприяння. Він також вимагав компенсації у розмірі 137 млн дол. плюс відсотки. Арбітражний трибунал у повному обсязі відмовив у задоволенні позовних вимог інвестора[13]. Справа City-State NV проти України – це позов 2014 року голландської компанії City-State NV разом з трьома пов'язаними компаніями подали позов проти України до ICSID стосовно угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Королівством Нідерландів. Суть справи - втрата компаніями своїх інвестицій у формі депозитних вкладів в українському Кредитпромбанку.

Інвестори доводили, що бездіяльність українських державних органів та судів щодо захисту їхніх депозитів призвела до «повзучої» експропріації інвестицій і порушення стандарту справедливого та рівноправного ставлення. Сума позовних вимог інвестора — 30 млн дол.[13]. Після продажу у 2014 році Кредитпромбанку майно та рахунки банку були переміщені до "Дельта банку" та певних офшорних компаній з порушенням українського законодавства. Інвестори просили захист депозитів різних державних органів таких як: Національний Банк України та українських судів, але все марно НБУ відніс обидва банки до неплатоспроможних, а згодом їх ліквідував. Зрештою у 2018 році арбітражний трибунал вирішив спір на користь голландської компанії.

Справа «Філіп Морріс Україна» - це справа в якому виступав податковий спір між міжнародною тютюновою корпорацією «Філіп Морріс Інтернешнл» і Державною фіскальною службою України (далі – ДФС). Суть справи - це скасування податкових повідомлень-рішень на загальну суму 635,3 млн грн. Як зазначається в статті TobaccoTactics (Інформаційно-тематичний ресурс) у березні 2015 року ПрАТ «Філіп Морріс Україна» отримало від Харківської митниці дозвіл на діяльність у режимі переробки на митній території України (виробництво сигарет та супровідної продукції з умовою їх реекспорту) на період з 1 квітня 2015 року до 31 березня 2016 року. Використання режиму переробки дозволило компанії отримати право на звільнення від податків на імпорту в Україну. Для держави режим переробки вигідний тим, що компанія проведе певну ланку технологічних операцій в ланцюзі виробництва, заплатить заробітну плату працівникам та податки на заробітну плату до державного бюджету. З точки зору цієї вигоди, матеріали (сировина), що будуть ввезені й обов'язково в повній мірі вивезені з країни, звільняються від оподаткування[13].

У результаті позапланової перевірки дотримання тютюновою компанією митного законодавства Головним управлінням ДФС в Харківській області було виявлено порушення митного режиму «переробка на митній території України». Фактично фахівці ДФС виявили факти того, що продукція, яка без оподаткування ввозилася на митну територію України з умовою переробки та вивезення, лишалася тут та продавалася. Таким чином компанія ухилялася від сплати податків, отримувала незаконну перевагу у веденні діяльності над конкурентами, а Держбюджет недоотримав податки. У червні 2016 року ГУ ДФС в Харківській області ухвалило податкові повідомлення-рішення, згідно з якими компанія повинна була заплатити 635,3 млн грн (ввізне мито, додатковий імпорتنний збір, ПДВ на імпорту, штрафні санкції)[17]. Звичайно компанія «Філіп Морріс Україна» не погодилась з цими рішеннями і подала позови до національного суду України першої інстанції і їх прогнала. В результаті цього не чекаючи оскарження вони подали позов до міжнародного інвестиційного арбітражу посилаючись при цьому на зобов'язання України в рамках міжнародних угод про захист інвестицій. В результаті цього спору 5 грудня 2018 року Кабмін схвалив проект мирової угоди між компаніями групи "Філіп Морріс" та Україною для врегулювання інвестиційного спору між сторонами. Фірма намагалася скасувати ці рішення, у тому числі в судах. Вона також почала інвестиційний спір проти України, який було вирішено шляхом мирової угоди[13].

Серед інших немало важливих інвестиційних спорів JKC Oil & Gas Plc. проти України, Moston Properties Limited проти "Укргазвидобування" та ін. Вони стосувалися підвищення рентної плати за користування надрами для видобування газу з метою поставки промисловим споживачам в результаті чого Верховним судом, як і судам попередніх інстанцій було застосовано рішення надзвичайного арбітра Нью-йоркську конвенцію, що рідко зустрічається

у світі та стосувалися незаконного укладення договору, на якому ґрунтуються позовні вимоги сторін, у тому числі внаслідок корупційних дій.

Як і слід було очікувати, російське вторгнення в лютому 2022 року завдало хаосу комерційній діяльності та інвестиціям. Коли війна закінчиться, широкомасштабне знищення власності, інфраструктури та блокада головних морських портів України завдадуть величезної економічної шкоди, що потенційно призведе до значних позовів і суперечок[13].

Отже, для України практика розгляду справ та вирішення спорів в міжнародному інвестиційному арбітражі, свідчить про складні та важливі взаємини між країною та іноземними інвесторами. Ці справи стали важливими прецедентами, що визначають роль правових механізмів у регулюванні конфліктів та захисті прав інвесторів. Вони відображають те, як країна впоралася та старається вратися із складними ситуаціями, пов'язаними з економічними трансформаціями, політичною нестабільністю та експропріацією, та виокремлюють ключові виклики та підходи до вирішення таких спорів. Зокрема, ці випадки підкреслюють важливість судового процесу та міжнародного інвестиційного арбітражу як засобу забезпечення справедливості та захисту інвестиційних інтересів. Важливо враховувати цей досвід для подальшого розвитку ефективних механізмів вирішення спорів і підтримки стабільності в економічному та правовому контексті України на міжнародній арені.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, міжнародний інвестиційний арбітраж відіграє важливу роль у стимулюванні економічного зростання та привабленні іноземних інвестицій. Проте, не дивлячись на потенційні вигоди цього механізму, розвиток його в Україні призначений численними проблемами та перешкодами. Недостатня правова стабільність, проблеми корупції, труднощі у судовій системі тепер вже і війна впливають на ефективність і прозорість міжнародного інвестиційного арбітражу в країні. У цьому контексті важливо розглянути основні проблеми та визначити можливі шляхи вирішення цих питань для створення більш привабливого інвестиційного клімату та забезпечення справедливості та правової стабільності для іноземних інвесторів в Україні.

І перша з основних проблем – це недостатня правова стабільність у міжнародному інвестиційному арбітражі в Україні є однією з ключових проблем, яка торкнулася розвитку цього важливого інструменту для вирішення спорів між інвесторами та державою. Декілька аспектів цієї проблеми може бути визначено для більш глибокого розгляду:

- часті зміни в законодавстві: постійні або суттєві зміни в законодавстві, особливо в галузі інвестицій та арбітражу, можуть призводити до нестабільності та невизначеності. Інвестори потребують стабільного та передбачуваного правового середовища для того, щоб здійснювати довгострокові інвестиції;
- неоднозначність інтерпретації законів: недостатня чіткість та консистентність у визначенні та інтерпретації законів може призводити до розбіжностей в розумінні правил гри. Це може стати причиною конфліктів та невизначеності в ході вирішення інвестиційних спорів;
- відсутність ефективної системи попередження змін: інвестори мають великий інтерес у заздалегідь відомих та прозорих правилах гри. Відсутність ефективної системи попередження про зміни в законодавстві може створювати непередбачувані ризики для бізнесу;
- відсутність сталого практичного досвіду арбітражу: у багатьох випадках, судові вирішення інвестиційних спорів через арбітраж в Україні є відносно новим явищем.

недостатній досвід і практика у розгляді таких справ може призводити до невизначеності та нестабільності у судових рішеннях.

Недостатня правова стабільність в міжнародному інвестиційному арбітражі в Україні проілюстрована численними випадками, де часті та непередбачувані зміни в законодавстві стають причиною невизначеності для іноземних інвесторів. Один із таких прикладів – це введення нових правил щодо оподаткування в Україні, що сталося у 2014 році[7]. Влада внесла зміни до податкового законодавства, включаючи зміни в ставки оподаткування та правила визначення прибутку. Ці зміни не лише суттєво збільшили податковий тиск на підприємства, але й порушили певні умови угод та договорів інвесторів. Іноземні компанії, які розглядали Україну як привабливий об'єкт для інвестицій, зіткнулися з несподіваними змінами у податковому законодавстві, що важливо вплинуло на їхню рентабельність та відштовхнуло від інвестицій. Це створило нестабільність та великі труднощі для іноземних інвесторів, які прагнуть прогнозованості та сталості в правових умовах. Цей приклад підкреслює потребу в удосконаленні правового середовища та його стабільності, а також використанні механізмів міжнародного інвестиційного арбітражу для вирішення подібних спорів. Забезпечення прозорості та консистентності у правовій системі сприятиме залученню іноземних інвестицій та покращенню загального інвестиційного клімату в Україні.

Друга проблема – це корупція та недостатній рівень довіри в судовій системі є серйозними проблемами, які впливають на розвиток міжнародного інвестиційного арбітражу в Україні. Ці аспекти можуть відігравати важливу роль у вирішенні інвестиційних спорів та визначати ступінь захисту прав іноземних інвесторів. Деякі ключові аспекти цієї проблематики включають:

- корупційні ризики в арбітражній системі: наявність корупційних практик серед судових посадовців, арбітрів та інших учасників судового процесу може впливати на об'єктивність та незалежність судових рішень. Це ставить під сумнів справедливість арбітражних вирішень та може відлякувати інвесторів.
- вплив корупції на виконання рішень: корупційний вплив може стати перешкодою для ефективного виконання арбітражних рішень, зокрема, в разі конфлікту інтересів або некоректного застосування правових норм.
- недостатня прозорість та відкритість процесів: відсутність прозорості в арбітражних процесах може зробити неможливим виявлення корупції та інших порушень етичних стандартів. Це може підірвати довіру інвесторів до судової системи.

Як зазначено в статті Центру економічної стратегії[14], іноземні інвестори переконані, що найбільшими перешкодами для інвестування в Україну є широкомасштабна корупція (середня оцінка – 8,5 бали з 10 можливих). Широкомасштабна корупція та відсутність довіри до судової системи посідають перше і друге місце для всіх груп інвесторів: портфельних та стратегічних, тих, що вже інвестували в Україну та тих, хто не наважився це зробити. Цікаво, що для інвесторів, котрі активно шукають можливості вести бізнес в Україні, наявний військовий конфлікт є однією із найменш значущих перешкод – вони ставлять його на 7 місце (4,9 бали). Натомість у трійку найбільших перешкод на додаток до корупції та судової системи для цієї групи входить складне адміністрування податків (6,1 бали). Загалом, розмір ставок податків турбує інвесторів не настільки сильно, як складність податкового адміністрування – серед перешкод ставки податку займають останню сходинку. Щодо дій, які має здійснити влада України для залучення іноземних інвестицій, то на думку інвесторів першочерговими

завданнями є перезапуск судової системи шляхом переатестації наявних та залучення нових суддів (середня оцінка – 7,6 бали з 10 можливих), а також притягнення до відповідальності великої кількості високопоставлених посадовців і суддів за корупцію (7,4 бали)[14].

Третя проблема – це відсутність кваліфікованих арбітрів є однією з ключових проблем у розвитку міжнародного інвестиційного арбітражу в Україні. Низький рівень кваліфікації або обмежена кількість досвідчених арбітрів може впливати на об'єктивність та ефективність вирішення інвестиційних спорів. Деякі ключові аспекти цієї проблематики включають:

- відсутність кваліфікованих фахівців: брак арбітрів із відповідним досвідом та розумінням міжнародного інвестиційного права може призводити до менш якісних рішень та тривалості арбітражних процесів;
- недостатній розвиток системи освіти та підготовки арбітрів: відсутність спеціалізованих програм та курсів, спрямованих на підготовку арбітрів у сфері міжнародного інвестиційного права, може впливати на їхню здатність ефективно вирішувати складні інвестиційні спори;
- бар'єри для залучення іноземних арбітрів: відсутність привабливого середовища для роботи міжнародних арбітрів може призвести до того, що вони виберуть інші юрисдикції, де гарантовано високий рівень професійного визнання та забезпечено їхню безпеку;
- відсутність стандартів кваліфікації: наявність різноманітних підходів до оцінки кваліфікації арбітрів може створювати невизначеність та підвищувати ризики непрофесіоналізму.

Четверта проблема – це відсутність ефективних механізмів виконання рішень у сфері міжнародного інвестиційного арбітражу є істотною проблемою, яка може значно впливати на рішення інвестиційних спорів та довіру іноземних інвесторів. Деякі ключові аспекти цієї проблематики включають:

- труднощі у виконанні рішень через системні недоліки: судові рішення можуть бути складно виконати через недоліки у системі виконавчої влади, бюрократичні перешкоди та інші системні проблеми;
- неефективність виконавчих механізмів: недостатньо розвинена система виконавчих механізмів може призвести до затримок і труднощів у фактичному виконанні арбітражних рішень;
- відсутність механізмів для перевірки активів інвестора: відсутність ефективних механізмів для перевірки та забезпечення активів інвестора може зробити невідомим чи важкодоступним процес виконання рішень;
- політичні та корупційні труднощі: вплив політичних та корупційних факторів може призвести до втручання у виконання рішень та порушення принципу незалежності судової системи.

Розвиток міжнародного інвестиційного арбітражу в Україні стикається з рядом проблем та перешкод, які впливають на привабливість країни для іноземних інвесторів. Недостатня правова стабільність, проблеми з корупцією, неефективна судова система та відсутність кваліфікованих арбітрів є ключовими факторами, які обмежують розвиток цього механізму в Україні. Постійні зміни в законодавстві, нечіткість в його інтерпретації, а також корупційні практики можуть викликати невизначеність для іноземних інвесторів та ускладнювати вирішення спорів. Неадекватність судової системи та відсутність кваліфікованих арбітрів

можуть призвести до неправильних та несправедливих рішень, що впливає на рівень довіри інвесторів до країни. З метою подолання цих труднощів, необхідно впроваджувати системні реформи, спрямовані на підвищення правової стабільності, боротьбу з корупцією, поліпшення судової системи та підвищення кваліфікації арбітрів. Забезпечення прозорості, незалежності судів та дотримання міжнародних стандартів у сфері арбітражу сприятиме створенню сприятливого інвестиційного клімату в Україні та залученню більшої кількості іноземних інвестицій.

Сучасний тенденції та досвід України в міжнародних інвестиційних арбітражах. Міжнародний інвестиційний арбітраж є важливим механізмом для вирішення спорів між інвесторами та державами. Україна також стикається з рядом викликів у цьому контексті. І один найголовніший виклик станом на 2023 рік для України є війна. Повномасштабна війна між Україною та Росією до умовної книги «Арбітраж» внесла багато нових розділів. В видавництві «PRAVO» в статті під назвою «БУДЬ-ЯКИЙ ВИКЛИК — ЦЕ ШЛЯХ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ» Тетяна Сліпачук, спеціальний радник юридичної фірми Sayenko Kharenko, та Юлія Атаманова, партнерка LCF Law Group, керівниця практики міжнародного арбітражу[15] аналізують не тільки тенденції в міжнародному арбітражі, а й сучасний досвід України в умовах війни. Зокрема вони посилаються на те, що виріс попит на ініціювання інвестиційних арбітражів проти Російської Федерації для стягнення збитків завданих війною. Водночас наголошують про те що інвестори не готові або не мають можливості під час війни фінансувати такі арбітражні процеси, які є найбільш дорогими та тривалими, у той час як фаундери, незважаючи на розуміння абсолютно сильної української позиції по суті, остерігаються їх фінансувати, допоки не побачать перспективи реального стягнення активів Російської Федерації на виконання таких арбітражних рішень[15]. Як зазначає Тетяна Сліпачук *«Щодо практики міжнародного арбітражу. Спори залишаються, однак деякі арбітражні провадження призупинені внаслідок фінансових проблем щодо сплати зборів чи неможливості принциповим свідкам прийняти участь в процесі. Клієнти загалом більш ретельно аналізують ризики і перспективи, і дійсно є досить значний процент врегулювань. Багато суперечок ускладнені суто технічними питаннями щодо сплати арбітражних зборів в іноземній валюті чи подоланням проблем, пов'язаних із підсанкційністю бенефіціарних власників іноземного контрагента чи введенням галузевих санкцій, кримінальних проваджень тощо.[15]»*. Також і в статті «Kluwer Arbitration Blog»/«Арбітражний блог Клювер» авторки юриста Мар'яни Антонович зазначається про те що 2022 рік був найскладнішим не тільки в історії незалежності України і в світі, але і в міжнародних інвестиційних арбітражах. Як зазначається в статті перше на що повпливала дана ситуація в Україні так це на **незавершені справи проти України**. Причина цьому – це санкції на ці арбітражі, включаючи можливість виконання будь-яких арбітражних рішень проти України оскільки на кінець 2021 року чотири з яких, були порушені російськими інвесторами[18].

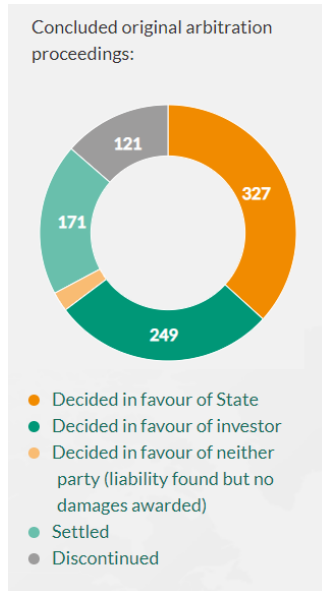
Стосовно нових справ проти України, також зазначено в статті «Kluwer Arbitration Blog»/«Арбітражний блог Клювер» про те що кіпрська Ostchem Holdings Limited (Ostchem) компанія, на початку 2022 року пов'язана з українським олігархом Дмитром Фірташем, порушила арбітражний розгляд проти України згідно з Договором до Енергетичної Хартії. Провадження викликано рішеннями Верховного Суду від 8 червня та 25 листопада 2021 року про відмову у виконанні двох арбітражних рішень, отриманих Ostchem проти Одеського припортового заводу (ОПЗ) – одного з найпотужніших хімічних підприємств України (провадження № 824/241 / 2018 рік та 824/183/19). Враховуючи статус ОПЗ як стратегічного

державного підприємства та потенційні наслідки у разі повернення коштів – тобто потенційну шкоду довкіллю та банкрутство – Верховний суд постановив, що виконання арбітражних рішень суперечило б державній політиці України. При цьому він також розглянув заборгованість Ostchem перед Газпромбанком – російським банком, на який Україна наклала санкції в 2015 році – за непов’язаними контрактами та потенційне використання коштів, повернутих ОРР, для погашення цих боргів. Згодом це провадження було призупинено за спільною згодою до створення арбітражного суду. Крім провадження Ostchem, жодних нових справ проти України не було порушено. Хоча деякі випадки погрожували, такі претензії в основному походили від російських або нібито «пов’язаних з Росією» інвесторів щодо нібито експропріації активів Україною внаслідок війни[18].

AMIC Energy, яка називає себе австрійським інвестором, погрожувала розпочати арбітраж проти України щодо арешту її активів, серед яких були АЗС, склади, земельні ділянки та корпоративні права, у 2022 році. AMIC Energy придбала ці активи у «Лукойл Україна», яка належала російській групі «Лукойл», у 2022 році. 2015. Українська влада стверджує, що бенефіціарними власниками AMIC Energy є нібито громадяни Росії. Так само два російські банки, в тому числі Зовнішекономбанк(ЗЕБ), оголосили, що порушують справу проти України через конфіскацію їхнього майна після початку війни. ЗЕБ вже ініціював перший арбітражний розгляд стверджуючи про порушення Україною стандартів експропріації. Ці провадження перебувають на розгляді КТС з 2019 року та пройшли юрисдикційну фазу. Залишається з’ясувати, чи буде ЗЕБ прагнути розширити свою справу, додавши нові позови, чи порушить другу серію проваджень у зв’язку із заходами, вжитими Україною у 2022 році[18].

2022 рік був надзвичайно складним для України, але все ж відзначився успішними справами, пов’язаних з Україною, як стороною позивача в міжнародному інвестиційному арбітражі. Це стосується справ «Аеропорт Бельбек і Коломойський проти Російської Федерації», «Еверест та інші проти Російської Федерації», «Приватбанк і Фінілон проти Російської Федерації» приєднавшись до ряду справ таких, як «Стабіль та інші проти Російської Федерації» та «Укрнафта проти Російської Федерації», як зазначено в статті «Kluwer Arbitration Blog»/«Арбітражний блог Клювер» суди погодилися з українськими інвесторами, що для встановлення юрисдикції не потрібні висновки про суверенітет Криму та дійсність його приєднання до Росії. Територіально було достатньо того, що Росія мала «постійний, довгостроковий контроль» над Кримом, що робило її відповідальною за міжнародні відносини Криму. Суди також постановили, що враховуючи те, що ні Україна, ні Росія не вжили заходів для припинення російсько-українського ДІТ 1998 року (БІТ), їхні наміри все ще полягали в тому, щоб заохочувати та взаємно захищати інвестиції, зроблені на території один одного. З тієї ж причини було неважливим, чи могла спроба анексії Криму передбачатися (чи ні) сторонами ще в 1998 році. Що стосується понять «інвестиції» та «інвестора» за БІТ, то на даному етапі це було достатнім, щоб відповідні інвестиції були на території, контрольованій Росією на момент порушення, і що інвестори мали право – відповідно до законів України – робити інвестиції в Крим[18]. Стосовно інших справ, які будуть надходити після війни з Української сторони, призупинені справи і не тільки. То міжнародний інвестиційний процес може зіткнутися з великою проблемою урегулювання права, як зі сторони України так і з її опонентами, але на мою думку аналізуючи вище викладене це буде неминучий процес де потрібно бути готовому до будь-яких результатів, навіть і негативних.

За даними Investment Policy Hub/Центру інвестиційної політики станом на 2022 рік відомі справи України, як держави відповідача (31 справа), справи України, як держави походження позивача (16 справ). Відомі випадки ISDS на основі договорів: всього: 1257, очікують: 343, заключено: 890, невідомо: 24. Завершено первинні арбітражні провадження[19]:

- Вирішено на користь держави України.
- Вирішили на користь інвестора.
- Рішення прийнято не на користь жодної зі сторін (виявлено відповідальність, але не присуджено відшкодування збитків).
- Вирішено без судового розгляду.
- Припинено.

Графік Центру інвестиційної політики «Завершені первинні арбітражні провадження України[19]»

Висновки. З огляду вищевикладеного можна виділити важливі аспекти в міжнародному інвестиційному арбітражі та в досвіді України на цей час:

1. **Зростання популярності:** Міжнародний інвестиційний арбітраж стає все більш популярним засобом вирішення спорів між інвесторами та Україною.
2. **Участь у міжнародних інстанціях:** Україна може брати участь у вирішенні спорів через міжнародні інстанції, такі як ICSID, та може сприяти привертанню іноземних інвестицій.
3. **Вирішення спорів з інвесторами:** Україна може мати власний досвід із вирішення спорів із зарубіжними інвесторами через арбітражні процедури, і цей досвід може впливати на можливості країни в подальшому.
4. **Виклики та перспективи** - глобальні виклики: загрози економічної нестабільності, політичної кризи, війни можуть впливають на клімат інвестицій та арбітражу.
5. **Удосконалення внутрішнього клімату:** Україна може вдосконалювати внутрішні умови для іноземних інвесторів, зменшуючи адміністративні бар'єри та підвищуючи прозорість.

Все це і навіть більше варто вдосконалювати, створювати, реалізовувати на міжнародному рівні ще більш вагомою активністю.

Література:

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30. Документ 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. ГОСПОДАРСЬКИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ Відомості Верховної ради України (ВВР), №436-IV від 16.01.2003 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

3. Цивільний Кодекс України Відомості Верховної Ради України (Ввр), 2003, №№ 40-44. Документ 435-Іv. Url: <https://Zakon.Rada.Gov.Ua/Laws/Show/435-15#Text>
4. Закон України «Про Інвестиційну Діяльність» Відомості Верховної Ради (Ввр), 1991, № 47. Документ 1560-Хіі. Url: <https://Zakon.Rada.Gov.Ua/Laws/Show/1560-12#Text>
5. Закон України «Про Усунення Дискримінації В Оподаткуванні Суб'єктів Господарювання, Створених З Використанням Майна Та Коштів Вітчизняного Походження» Відомості Верховної Ради (Ввр), 2000, № 12. Документ 1457-Ііі. Url: <https://Zakon.Rada.Gov.Ua/Laws/Show/1457-14#Text>
6. Закон України «Про Режим Іноземного Інвестування» Відомості Верховної Ради (Ввр), 1996, № 19. Документ 93/96-Вр. Url: <https://Zakon.Rada.Gov.Ua/Laws/Show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Закон України «Про Внесення Змін До Податкового Кодексу України Та Деяких Законодавчих Актів України Щодо Податкової Реформи (Відомості Верховної Ради (Ввр), 2015, № 7-8, № 9. Url: <https://Zakon.Rada.Gov.Ua/Laws/Show/71-19#Text>
8. Конвенція Про Порядок Вирішення Інвестиційних Спорів Між Державами Та Іноземними Особами. Конвенцію Ратифіковано Законом N 1547-Ііі (1547-14) Від 16.03.2000, (Ввр), 2000, N 21. Url: https://Zakon.Rada.Gov.Ua/Laws/Show/995_060#Text
9. Інвестиційне Право. Навчальний Посібник У Схемах І Таблицях. Л.В. Крупа. Харків. «Право» 2021 Рік С. 13. Url: https://Pravo-Izdat.Com.Ua/Index.Php?Route=Product/Product/Download&Product_Id=4497&Download_Id=1499
10. Державне Регулювання. Освіта.Уа. Тема: Інвестиційне Право: Поняття Та Система. Реферат Від 02.04.2011 Р. Url: https://Ru.Osvita.Ua/Vnz/Reports/Gov_Reg/17866/
11. Інформація Про Міжнародний Арбітраж Від Aceris Law Llc. Міжнародний Арбітраж. Url: <https://Www.International-Arbitration-Attorney.Com/Uk/What-Is-International-Arbitration/>
12. Інвестиційний Арбітраж. Liga365. Стаття №31 Від 05.09.2019 Року., Автор Ірина Вівчарик Молодший Юрист Практики Міжнародного Арбітражу. Url: <https://Ips.Ligazakon.Net/Document/Ea013010?An=0>
13. Економічна Правда, Тема: Кримські Активи, Війна З Газпромом Та Інші Спори. Що Україна Виграла/Програла В Судах. Маркіян Ключковський, Михайло Солдатенко, 31.01.2019 Рік. Url: <https://Www.Epravda.Com.Ua/Publications/2019/01/31/644801/>
14. Центр Економічної Стратегії. Корупція Та Недовіра До Судової Системи В Україні – Найбільші Перешкоди Для Іноземних Інвесторів 2016 Рік. Url: <https://Ces.Org.Ua/Koruptsiia-Ta-Nedovira-Do-Sudovoi-Systemy-V-Ukraini/>
15. Видавництво Юридична Практика. Стаття «Будь-Який Виклик — Це Шлях До Вдосконалення» — Юлія Атаманова Та Тетяна Сліпачук Аналізують Тенденції В Міжнародному Арбітражі Від 04.10.2023р. Url: <https://Pravo.Ua/Bud-Iakyi-Vyklyk-Tse-Shliakh-Do-Vdoskonalennia-Iuliia-Atamanova-Ta-Tetiana-Slipachuk-Analizuiut-Tendentsii-V-Mizhnarodnomu-Arbitrazhi/>
16. The International Arbitration Review 2022: Ukraine Vsevolod Mazurenko, Oleg Alyoshin, scientific article Vasil Kisil and Partners URL: <https://vkr.ua/en/publication/the-international-arbitration-review-in-ukraine-2022>
17. TobaccoTactics. Інформаційно-тематичний ресурс. Справа «Філіп Морріс Україна» URL: <https://tobaccotactics.tobaccocontrol.org.ua/sprava-filip-morris-ukrayina/>

18. Kluwer Arbitration Blog. 2022 in Review: Investment Arbitration Amidst War in Ukraine. Mariana Antonovych (Visiting Lawyer at Linklaters). February 17, 2023. URL: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2023/02/17/2022-in-review-investment-arbitration-amidst-war-in-ukraine/>
19. Investment Policy Hub. Investment Dispute Settlement Navigator: Ukraine. November 21, 2023. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/219/ukraine/investor>
20. ICSID. CONVENTION, REGULATIONS AND RULES. 2022 International Centre for Settlement of Investment Disputes. URL: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/documents/ICSID_Convention.pdf